

Náučný chodník Filakovský hradný vrch

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Lučenec
Geomorfologická jednotka:	Cerová vrchovina
Geologická jednotka:	sopečné pohorie
Chránené územia:	žiadne
Prístup:	bus Filakovo, autobusová stanica / vlak Filakovo, zastávka a pešo asi 300, resp. 400 m po zelenej turistickej značke k juhozápadu
Východisko:	Filakovo, vstup do Filakovského hradu
Trasa:	Filakovo: v rámci areálu Filakovského hradu
Dĺžka, prevýšenie:	300 m, prevýšenie 40 m
Čas prechodu:	0,5 h
Počet zastávok:	5
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, geovedné, archeologické, kultúrno-historické

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, **letný**

Nadväznosť na turistickú značku: Neďaleko končí červeno značená magistrála Cesta Márie Széchy.

Rok otvorenia: 1999, 2018 obnova

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: Hradné múzeum vo Filakove, Hlavná 14, 986 01 Filakovo, tel. 047 / 4382 017

Poznámky: (1) Texty na informačných paneloch sú v slovenčine, maďarčine a angličtine. (2) Na informačných paneloch nie je uvedený žiaden názov náučného chodníka, pre účely našej databázy sme vytvorili vlastný na odlišenie druhého filakovského náučného chodníka Mestský park Filakovo. (3) V areáli hradu okrem náučného chodníka je možné navštíviť v Bebekovej bašte historickú a prírodovednú expozíciu Hradného múzea.

Upozornenie: Areál zrúcaniny Filakovského hradu s múzeom a náučným chodníkom je **pre verejnosť prístupný od 15. marca do 15. novembra** a vstup je spoplatnený.

Využitelnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie a aj ako exkurzná lokalita.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Filakovo. Mesto na južnom Slovensku juhovýchodne od Lučenca v severnej časti Cerovej vrchoviny na nive a sprašou prikrýtych riečnych terasách potoka Belina, ktoré geologicky „spestrujú“ nápadné vyvýšeniny z tufov a lapilových tufov zvyškov dvoch maarov - výbušných sopiek - (Červený vrch, 249 m n. m., Vyhládka, Filakovský hradný vrch). Mesto vzniklo na mieste staršieho osídlenia na začiatku 11. storočia, v 12. storočí na hradnom vrchu stálo opevnenie - prvá písomná zmienka o ňom je z roku 1242. **Filakovský hrad** v roku 1553 ovládli Turci a do roku 1593 bol sídlom administratívnej jednotky Osmanskej ríše - filakovského sandžaku. Rozvoj mesta v 19. storočí začal s vybudovaním jednej z prvých železničných tratí v Rakúsko-Uhorsku v roku 1871, prepájajúcej cez Filakovo Budapešť a Zvolen, a so vznikom priemyslu (smaltovňa, tehelňa). Medzi najvýznamnejšie pamiatky popri hrade (viac v hesle nižšie) patrí súbor farského kostola Nanebovstúpenia Panny Márie a františkánskeho kláštora, budovaný od roku 1694, barokovo prestavaný v roku 1728, a secesná radnica z roku 1912. V meste je niekoľko kaštieľov a kúrií, napr. barokový kaštieľ rodiny Berchtoldovcov (1830), dnes gymnázium, na okraji **mestského parku**, založeného v druhej polovici 19. storočia na mieste bývalých tureckých záhrad. Býval ohradený múrom a slúžil ako malá obora pre jeleniu a srnčiu zver, v súčasnosti je verejnosti voľne prístupný. Pamiatkou je i historická budova mestskej reduty **Vigada** (Vigadó) z roku 1900 (po roku 1940 meštianskej školy) s eklektickou fasádou, kde sídli mestská knižnica a **mestské vlastivedné múzeum** (obe sú organizačnými zložkami **Hradného múzea vo Filakove**). Jeho stála expozícia Od filakovskej palmy k svetoznámemu kohútovi predstavuje dejiny mesta od zničenia hradu v roku 1682 po 60. roky 20. storočia, a to prostredníctvom hnutelných kultúrnych pamiatok šľachty a remeselníkov, kultúrneho dedičstva katolíckeho obyvateľstva, ľudového umenia maďarskej etnografickej skupiny Palócov, žijúcej aj na území severného Novohradu a juhozápadného Gemera, a špeciálnou expozíciou venovanou industrializácii mesta a zvlášť bývalej miestnej smaltovni. Väčšina obyvateľstva mesta je maďarskej národnosti.

Filakovský hrad. Zrúcanina hradu v centre Filakova na vulkanickej vyvýšenine čnejúcej z lavostrannej nivy Beliny (pozri heslo Filakovský hradný vrch). Prvá písomná zmienka o hrade je z roku 1242, archeologické nálezy však dokazujú osídlenie jeho priestoru už v medenej dobe. Jadrom

hradu bola pôvodne štvorboká veža vybudovaná v 12. storočí. Striedajúci sa majitelia pôvodne kráľovského hradu (Čákovci, Bebekovci, Perényiovci, Koháryovci, Coburgovci) ho postupne rozširovali a spevňovali. V časoch tureckého ohrozenia bol zásadne prebudovaný na mohutnú renesančnú pevnosť (1551) - na nárožiach opevnenia boli vybudované dve päťhranné bašty. Napriek tomu hrad v roku 1554 Turci dobyli a 39 rokov z neho spravovali **filakovský sandžak** - veľkú časť južného Slovenska, ako súčasť Osmanskej ríše. Cisárske vojská ho od Turkov dobyli naspäť v roku 1593, vystriedalo sa na ňom niekoľko veliteľov. Za protihabsburských povstaní za výdatnej pomoci Turkov hrad dobyli vojská Imricha Tökoliho, ktorého tu sultán vyhlásil za uhorského kráľa. Mesto bolo zničené a vyhoretý hrad je odvtedy v ruinách. Od roku 2008 je zrekonštruovaná päťboká štvorpodlažná Bebekova bašta (veža) sídlom **Hradného múzea vo Filakove** a poskytuje vo veži i 25 a 65 m dlhých podzemných chodbách, vytesaných v hradnej skale, viaceré stále expozície (historické, paleontologickú, etnografickú) a príležitostné výstavy.

Filakovský hradný vrch (210 m n. m.). Jedna z troch nevysokých vyvýšenín vo Filakove, nápadne vystupujúcich z roviny nivy a sprášou prikrýtych riečnych terás potoka Belina. Spolu blízkym vyšším Červeným vrchom (249 m n. m.) predstavujú zvyšky obruby dvoch **maarov** - nízkych explozívnych (výbušných) kráterov so širokým plochým dnom -, ktoré vznikajú kontaktom k povrchu vystupujúcej magmy s podpovrchovými vodami, pričom vznikajúce plyny extrémnym tlakom vymrštia nadložné horniny do vzduchu. Vršky budujú pleistocénne (günz - mindel) tufy a lapilové tufy - drobné vulkanické vyvreniny veľkosti hrachu -, v ktorých sa miestami vyskytujú bazaltové bomby s koncentrickou štruktúrou a úlomky vypálených (starších podložných predvulkanických morských) spodnomiocénnych sedimentov s limonitovými kôrami. Úklon vrstiev je orientovaný do stredu bývalého krátera. Zlomami narušená vrstevnatosť a sklzové javy v tufoch svedčia o súčasnom tektonickom nepokoji v čase sopečnej aktivity. So zložitým mladým geologickým vývojom územia súvisí aj výskyt viacerých minerálnych prameňov - zemitých kyseliek (tu zvaných štavice) - na území mesta. Filakovský hradný vrch patrí medzi najvýznamnejšie slovenské lokality medzinárodného **Novohrad-Nógrád globálneho geoparku UNESCO** (viac v textoch k náučnému chodníku Mestský park Filakovo).

Cesta Márie Széchy > pozri Náučný chodník po Ceste Márie Széchy

Cerová vrchovina. Svojrázny geomorfologický celok na južnom Slovensku pri slovensko-maďarskej štátnej hranici - severný výbežok vrchoviny Cserhát z Maďarska - u nás zo severu obklopený Juhoslovenskou kotlinou. Na našom území sa rozkladá medzi Kalondou na západe, Veľkými Dravcami, resp. Ožďanmi na severe a Vlkyňou na východe (a štátnou hranicou na juhu). Pohorie budujú v paleogénno-neogénom mori sedimentované íly, pieskovce a zlepenca, do ktorých po ich tektonickom výzdvihu začiatkom neogénu vnikli andezitové lakolity. Tieto po erózno-denudačnom vypreparovaní tvoria dnešné najvyššie vrchy Karanč (725 m n. m.) a Šiator (660 m n. m.) v okolí Šiatorskej Bukovinky. Na prelome neogénu a kvartéru sa do paleoúdolí vyliali bazaltové lávové prúdy - po ich následnom vypreparovaní z relatívne menej odolných sedimentárnych hornín vznikol inverzný reliéf - na miestach pôvodných údolí sú dnes tiahle ploché chrby, napr. Mačacia, Belina, Pohanský hrad, Borkút, Chrašť (s dĺžkou až 11 km). V reliéfe tiež nápadne vystupujú vypreparované bazaltové a brekciové výplne sopečných komínov - neky, diatrémy - (Šomoška, Hajnáčsky hradný vrch, Šurice (Soví hrad), Steblová skala) a zvyšky troskových kuželov (Medvedia výšina, Monosa, Ragáč, Dunivá hora, Veľký Bučeň a Malý Bučeň). Výsledkom špecifického geomorfologického vývoja územia so striedaním sa kontrastných hornín je veľká členitosť reliéfu rôzneho krajinného rázu - vyčlenené sú tu viaceré dielčie vrchoviny (Mučínska, Hajnáčska, Petrovská a Bučenská) a pozdĺž Beliny Filakovská brázda. Územie odvodňujú prítoky Suhej, ústiacej do Iplá, a Ľukavy a Gortvy či priamo Rimavy. Veľká časť územia leží v malých nadmorských výškach (od 160 m), klimaticky tak patrí do teplej mierne suchej až mierne teplej mierne vlhkej oblasti. S tým súvisí značná odlesnenosť (asi tretina plochy). Lesy vytvárajú pestrú mozaiku od lesostepných a rozvolnených spoločenstiev na skalných lokalitách

cez zapojené dubové lesy prevažne na južných až po bučiny na severných expozíciách svahov s hlavnými drevinami dubom cerovým, bukom lesným, dubom zimným a hrabom obyčajným. Vyššie ležiace, lesnatejšie časti pohoria sú Chránenou krajinou oblasťou Cerová vrchovina.

Názvy informačných panelov

1. Filakovo
2. Geologický podklad
3. Dejiny Filakovského hradu
4. Živá príroda
5. Krajina

Informačné panely v teréne nie sú označené názvom náučného chodníka, ale nápisom „Novohrad-Nógrad UNESCO Global Geopark“.

